

Dejan Pacek, ur. *Ljubljanski nadškof metropolit dr. Jožef Pogačnik: znanstvena monografija*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba; Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Inštitut za zgodovino Cerkve, 2023. 585 str. ISBN 978-961-278-631-1.

Obsežna znanstvena monografija pod uredništvom Dejana Packa, pri kateri so sodelovali pretežno zgodovinarji in teologi, predstavlja različne življenjske etape in področja delovanja ljubljanskega nadškofa Jožefa Pogačnika, enega izmed najvidnejših slovenskih (nad)škofov v obdobju socialistične Jugoslavije. Delo obsega devetnajst prispevkov dvajsetih avtorjev in avtoric. Fokus je na času škofovanja, toda monografijo odlikuje precejšnja širina obravnavanih tematik – tako kronološko z orisom Pogačnikovih življenjskih obdobij kot tudi z izpostavitvijo njegovih prizadevanj in vidnih prispevkov, ki se sicer le poredkoma odmikajo od smernic tradicionalnih biografskih prikazov. Kot izpostavlja že urednik, je bilo izrednega pomena, da je Pogačnik začel vpeljevati spodbude drugega vaticanskega koncila v praktično pastoralno delo, kar je obdelano v več poglavjih monografije. Značilnosti njegovega vodenja ljubljanske nadškofije so bile liturgična reforma, velike generacije novomašnikov, ustanavljanje novih župnij, razmah verskega tiska in okrepljena katehetska dejavnost, so pa še vedno ostajala odprta nekatera vprašanja v

odnosih med republiškimi in državnimi oblastmi ter Katoliško Cerkvijo.

Miha Šimac predstavlja najzgodnejše obdobje formiranja Jožefa Pogačnika, njegovo družinsko okolje, kako je prepoznal življenjsko poslanstvo in k temu usmeril svojo izobraževalno pot: od osnovnošolskih klopi v Kovorju do zgovora disertacije na Univerzi v Innsbrucku. Matjaž Ambrožič se posveča Pogačnikovi poklicni poti pred škofovskim imenovanjem – napredovanju od kaplana, ravnatelja Marijanišča in kanonika do generalnega vikarja, vključno z ekskurzom v čas med drugo svetovno vojno, ki je močno zaznamoval njegove kasnejše izkušnje z režimom neposredno po vojni, kar obravnava Tamara Griesser Pečar. Vprašanje sodnih postopkov proti nadškofu Pogačniku še čaka na analizo, ki bo vključevala raznovrstnejše zgodovinske vire. Igor Grdina predstavlja zlasti mladostno kulturno udejstvovanje bodočega nadškofa, pa tudi njegovo delo na mestu urednika Mohorjeve založbe, Brane Senegačnik pa ožje na pesniškem področju – izpostavlja globino verzov, iz katerih rastejo »prefinjene sinestetične podobe«. Na podlagi nekaterih novih virov se Ilaria Montanar posveča Pogačnikovemu imenovanju za ljubljanskega pomožnega škofa leta 1963 in nadškofa leto dni kasneje, kar je bila tudi osebna želja nadškofa Antona Vovka. Dopolnujeta se poglavji Aleša Mavra in Dejana Packa, ki se usmerjata predvsem na kompleksno problematiko Pogačnikovega krmarjenja med pričakovani in zahtevami domačih katoliških kro-

gov, Svetega sedeža, državnih in republiških oblasti z njegovim temeljnim pristopom – dialogom navzven in poenotenjem navznoter. Ob siceršnjem poudarku na represalijah ne spregledujeta določenih sprememb državne politike do verskih skupnosti in ožje Katoliške cerkve, predvsem po letu 1953 in v 60. letih 20. stoletja z drugim vatikanskim koncilom ter vzpostavitev najprej neformalnih in nato formalnih diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Vatikanom; prisotna je tudi kontekstualizacija znotraj slovenskega katolicizma 20. stoletja. France M. Dolinar podaja analizo in zgodovinski pregled, ki vključuje sedem prilog dokumentov, ki so ključni za raziskovanje pobud za oblikovanje slovenske metropolije od škofa Jegliča do njene realizacije kmalu po Pogačnikovem prevzemu vodenja ljubljanske nadškofije, ki ji je sledila še razširitev z vključitvijo obnovljene koprške škofije tik pred menjavo slovenskega metropolita. O pastoralni prenovi, ki jo je uvedel drugi vatikanski koncil in korenito spremenil razumevanje podobe škofovstva, duhovništva, Cerkve, župnije in pastoralnega dela, spremembe pa je implementiral ravno nadškof Pogačnik, pišeta Simona Gregorčič in Tadej Stegu. Pogačnik je tako poskrbel, da se je poleg že obstoječega katehetskega in liturgičnega sveta v Katoliški Cerkvi razvil tudi duhovniški, pastoralni, glasbeni, pastoralno-sociološki in umetnostni svet, podpiral pa je tudi misijonsko dejavnost in ekumenizem. Janez Vodičar se osredotoča na prispevek bodočega nadškofa Pogačnika na področju kateheze, kar je v prehodnem obdobju pred, med drugo svetovno vojno in po njej nedvomno predstavljalo velik izziv. Izviren vpogled v ohranjene Pogačnikove pridige, (na)govore in pri-

diganje na duhovnih vajah, ki zajema tudi predstavitev poglavitnih virov za te govore, podaja Alojzij Slavko Snoj. Bogdan Kolar prikazuje vlogo ljubljanskega nadškofa pri delovanju Teološke fakultete, za katero je kot veliki kancler postal najvišja oblast, njegovo skrb za izobraževanje prihodnjih učiteljev, za knjižnico in zagotovitev novih prostorov ter ohranjanje stikov s Svetim sedežem in cerkvenimi šolami po svetu. Trudil se je razreševati probleme, s katerimi se je fakulteta soočala zlasti v odnosu do države, občasno pa je prihajalo do napetosti tudi med njim in posameznimi profesorji, zlasti v zvezi s pridobivanjem pravice *nihil obstat* od kongregacije v Rimu in pri individualnih razumevanjih koncilskih idej ter papeških dokumentov. Kot piše Blaž Otrin, je Pogačnik ob prevzemu ljubljanske nadškofije na ordinariatu prevzel in ohranil celotno ekipo, na mesto glavnega vikarja pa imenoval Stanislava Leniča. Ta je bil tudi njegov glavni zaupnik, ki je v pokoncilski liturgični prenovi, delu za duhovne poklice in z izseljenki pustil opazno sled. Vidik odnosov nadškofa Pogačnika z drugimi jugoslovanskimi škofi, zlasti v okviru jugoslovanske škofovske konference, katere podpredsednik je bil (med letoma 1968 in 1970 pa jo je tudi vodil), predstavlja Lilijana Urlep. Viktor Papež se posveča koncilskemu delovanju Pogačnika, eni od ključnih tem monografije. Na koncilu, ki je bil izrazito usmerjen k obnovi krščanskega življenja in iskanju mesta Katoliške cerkve v sodobnem svetu, je aktivno sodeloval tudi Pogačnik – škofje pa so po slovenskem radiu Vatikan vernike s potekom koncila sproti seznanjali. Marija Jasna Kogoj v svojem prispevku obravnava moške in ženske redovne ustanove, njihovo delovanje in povezovanje ter

prenovo v skladu s koncilskimi smernicami, za kar je skrbel tudi nadškof Pogačnik. Leon Debevec ponuja vpogled v nastajanje sakralne arhitekture za časa nadškofa – v tedanjih specifičnih družbeno-političnih razmerah, koncilski redefiniciji bogoslužnega prostora in uveljavljanju modernizma na polju umetnosti. Kot dopolnitev preostalim razpravam Anton Slabe v sklepnem prispevku primerja nadškofove portrete, delo Božidarja Jakca, ter Pogačnikovih sorodnikov in znancev.

Delo kot prvo v okviru nove knjižne zbirke Inštituta za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in Celjske Mohorjeve družbe z imenom „*Testes temporum – Priče časov*“ v več pogledih spominja na znamenito zbirko knjig „*Simpoziji v Rimu*“ (1988–

2009) – obuditev teh pa je tudi sicer želja založnika in urednika –, s čimer nagovarja širšo stroko, ki se ukvarja s študijami tako krščanskih kot tudi nekrščanskih religij, zgodovine, teologije in drugih področij. Če bo tej študiji, ki odstira več za zgodovinopisje pomembnih vrzeli v življenju nadškofa Jožefa Pogačnika, sledilo nedvomno dobrodošlo nadaljevanje, bi to s (še) večjo interdisciplinarnostjo, kritično-refleksivnim pristopom, vključitvijo metodološko in teoretsko baziranih prispevkov, obravnavo tudi manj etabliranih osebnosti, laikov in žensk ter spregledanih tematik, pa tudi s premikom od pretežno faktorskih biografij k bolj problemsko zasnovanim prispevkom, zgoraj omenjeno priznana zbirko lahko tudi preseгло.

Gašper Mithans